

Боротьба з корупцією

Роль бізнесу в Україні

Аналітична довідка

ББК 65.050.2

A-54



Global Compact Network
Ukraine



CENTRE
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY
DEVELOPMENT
Optimizing. Enabling.

Аналітична довідка «Боротьба з корупцією. Роль бізнесу в Україні». - К.: ТОВ «Фарбований лист», 2011. - 51 с.

До робочої групи з підготовки входили: Саприкіна М., Зінченко А., Ляпін Д., Данилюк А., Каба Д.

В даній публікації за результатами дослідження проаналізовано роль бізнесу у боротьбі з корупцією, роль і позицію основних груп стейкхолдерів: державних органів влади, донорів, громадських організацій. Публікація містить основні рекомендації органам влади, бізнес-асоціаціям, неурядовим організаціям та ЗМІ щодо першочергових кроків у боротьбі з корупцією.

Для використання менеджерами з комплаєнс, корпоративної соціальної відповідальності, РЯ, корпоративних комунікацій, маркетингу, керівниками неурядових організацій, ЗМІ, державними службовцями, викладачами ВНЗів, експертами.



ББК 65.050.2

Редагування: Communie Agency

Ця публікація підготовлена Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» з міжнародного Розвитку USAID. Партнером презентованого у публікації дослідження антикорупційних практик виступила мережа Глобального договору України. Зміст публікації є винятковою відповідальністю Центру «Розвиток КСВ» та необов'язково відображає точку зору компанії USAID. Ресі, Іпс та американського уряду. Забороняється відтворення та використання будь-якої частини цієї публікації у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання чи використання в будь-який інший спосіб без отримання дозволу Центру «Розвиток КСВ» і мережі Глобального договору в Україні, та відповідного посилання на оригінальне джерело.

ЗМІСТ

Вступне слово.....	4
Резюме.....	6
Передмова.....	8
Розділ 1. Методологія.....	11
Розділ 2. Політики та ініціативи з протидії корупції.....	12
Розділ 3. Антикорупційні бізнес-практики (результати дослідження).....	20
Розділ 4. Співробітництво бізнесу та інших організацій з протидії корупції.....	31
Загальні рекомендації.....	34

ВСТУПНЕ СЛОВО

Нещодавно Світовий банк опублікував звіт «Puppet Masters», в якому дослідив 150 кейсів так званої «великої корупції» із загальним обігом незаконних прибутків у 50 млрд. доларів. У цих компаніях важко зрозуміти, хто реальний власник бізнесу, незважаючи на те, що їх рахунки відкриті в розвинутих країнах, зокрема 102 організації знаходяться в США, 28 - в Ліхтенштейні, 27 - на Багамах, по 24 - в Гонконгу та Великобританії. Цікаво, що дві з вищезазначених країн - США та Великобританія - мають жорстке антикорупційне законодавство...

Що можна сказати про Україну? В країні вже проведено безліч досліджень із питань антикорупції, в яких розглядається роль урядових та неурядових організацій, роль бізнесу, зокрема малого та середнього. Завдання цього дослідження - вивчити роль бізнесу, здебільшого великого, як головного гравця у боротьбі з корупцією. На сторінках цього дослідження ми покажемо, що великий бізнес є і рушієм корупції, оскільки малий і середній дає хабарі, щоб вижити, а великий - щоб отримати надприбутки, та й він може бути рушієм антикорупції.

Центр «Розвиток КСВ» в рамках Проекту «Об'єднуємося заради реформ» (UNITER), що виконується РАСТ та фінансується USAID, ініціював подібне дослідження. Але ініціатива з'явилася від бізнесу та організацій-підписантів Декларації «Відповідальне партнерство»¹ і пояснювалася метою дізнатися, що роблять донорські організації в Україні з питань протидії корупції та чи можливо об'єднати зусилля донорських організацій та компаній. У цьому нас підтримала і українська мережа Глобального договору ООН в Україні.

На жаль, репутація України в контексті ведення бізнесу [16] все більше погіршується. Наша мета - звернутися до представників великого бізнесу, державних органів влади та суспільства з чітким повідомленням - ми можемо протистояти корупції, якщо наважимося на колективні спільні дії. Автори намагаються показати цим дослідженням, що потрібно якнайшвидше об'єднати зусилля, тому ми пропонуємо ВСІМ БІЗНЕС-АСОЦІАЦІЯМ та БІЗНЕСУ в Україні створити коаліцію «Бізнес проти корупції», оскільки наше дослідження довело: бізнес вважає виникнення саме такої коаліції найкращим кроком у ситуації, що склалася.

Ми хотіли би, щоб наступного року наша країна прославилася не лише завдяки Євро 2012, а й завдяки чесній грі і чесним правилам гри в питаннях протидії корупції, які б ми спільно розробили для поліпшення ведення бізнесу в Україні та покращення іміджу України в світі.

Марина Саприкіна,
голова Правління
Центру «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності»

¹ Декларація «Відповідальне партнерство» була підписана 19 січня 2011 р. 20 провідними організаціями в Україні з метою популяризувати етичні відносини з партнерами та постачальниками за підтримки Посольства Норвегії в Україні та Проекту «Об'єднуємося заради реформ» (UNITER), що виконується РАСТ та фінансується USAID.

ВСТУПНЕ СЛОВО ГЛОБАЛЬНОГО ДОГОВОРУ ООН

Щороку мільярди, потрібні для розвитку освіти, медичної сфери та загалом соціального забезпечення, втрачаються через хабарництво та здирицтво. Корупція руйнує ринки та перешкоджає соціальному й економічному розвитку в усіх країнах без винятку. Проте важливо пам'ятати, що корупція не є природним явищем, а відповідно не може бути невідворотною. Корупція — це результат перш за все людських рішень, зазвичай людської жадібності, але тим не менше її можна й потрібно викоринювати.

Незаперечною є відповідальність урядів у подоланні корупції, проте й у бізнесу дуже значна роль: це і недопущення корупції в тендерних процедурах, і дотримання національного та міжнародного законодавства й норм, зазначених у Конвенції ООН проти корупції.

Протидія корупції є також заключним серед 10-ти принципів Глобального договору ООН — добровільної ініціативи, яку підтримали понад 8 тисяч компаній та організацій у світі та понад 190 — в Україні. Долучившись до Глобального договору, компанії беруть на себе зобов'язання створювати та підтримувати етичні засади корпоративної культури як на стратегічному, так і на операційному рівнях.

У багатьох країнах світу діє антикорупційне законодавство, яке компанії зобов'язані виконувати і за недотримання якого передбачено кримінальну відповідальність. Водночас не менш важливе значення мають добровільні ініціативи, такі як Глобальний договір ООН. Дотримання законів — лише одна сторона медалі: через просування відповідальних практик, що виходять за рамки законодавства, Глобальний договір ООН пропонує можливості конструктивного діалогу, навчання та обміну практиками. Цей експериментальний добровільний підхід допомагає компаніям краще розуміти свої ризики та можливості у протидії корупції.

Для реалізації 10-го принципу Глобального договору компаніям пропонується три конкретні кроки, а саме: запровадження антикорупційних політик на рівні компанії; моніторинг та звітування про реалізацію таких політик, в тому числі з демонстрацією кейсів та конкретних прикладів; і, нарешті, об'єднання зусиль з іншими гравцями ринку всередині галузі або й на більш масштабному рівні для колективних дій.

Глобальний договір закликає компанії не залишатись наодинці з масштабною проблемою корупції, а об'єднувати зусилля з урядом, громадянським суспільством, міжнародними організаціями й іншими заінтересованими сторонами для її подолання та створення прозорого та відповідального ринку. Ми сподіваємося, що ця публікація стане для українських компаній хорошим інструментом та стимулом до протидії корупції об'єднаними зусиллями.

Мережа Глобального договору ООН в Україні

Резюме

Дану публікацію підготовлено Центром «Розвиток КСВ» в рамках Проекту «Об'єднуємося заради реформ» (UNITER), що виконується РАСТ та фінансується USAID у партнерстві з мережею Глобального договору ООН в Україні.

Завдання цієї публікації - дослідити вже існуючі в Україні та світі ініціативи з протидії корупції, до яких в тому числі залучений бізнес, проаналізувати антикорупційні практики українських компаній, а також запропонувати рекомендації для докладання антикорупційних зусиль в українському корпоративному секторі, у партнерстві з громадськими і донорськими організаціями.

Важливо, що ініціатива публікації з'явилася від компаній - підписантів Декларації «Відповідальне партнерство» та членів Глобального договору в Україні для вивчення того, які ініціативи з протидії корупції вже існують в країні (ініціативи донорів, неурядових організацій, певних компаній і т.д.), як можна об'єднати зусилля та, безумовно, зробити свій внесок у протидію корупції в державі.

У даній публікації здійснено огляд українського антикорупційного законодавства та антикорупційного законодавства США та Великобританії. У результаті було виявлено, що українське законодавство спрямоване більше на протидію корупції серед державних службовців і не містить норм щодо обов'язкового впровадження бізнес-компаніями антикорупційної політики, в тому числі в інших країнах. Також було виявлено, що компанії мало обізнані про ініціативи донорських та неурядових організацій у питаннях протидії корупції, а самі донори та громадські організації також не залучають бізнес до участі у своїх проектах.

Основними висновками дослідження є:

1. Компанії в Україні все частіше стикаються з корупційними проявами, особливо у відносинах між бізнесом і державними органами, незалежно від розміру компанії.
2. Рівень корупції дорівнює 4-10% обороту компанії (за оцінками експертів), але цей рівень залежить не лише від суми хабара (середня сума якого становить 50 000 доларів), а й від створення ефективної юридичної системи захисту від корупції. Варто зазначити, що частина компаній в Україні втрачала бізнес через корупційні дії конкурента.
3. Антикорупційні заходи є пріоритетними для тих українських компаній, які мають іноземних бізнес-партнерів, або іноземних інвесторів.
4. Більшість компаній-респондентів все ж таки обирають політику дотримання українського та міжнародного антикорупційного законодавства через створення формальної політики комплаєнс або інших документів (Кодекси етики, антикорупційна політика), що, на думку опитаних компаній, покращує імідж серед інвесторів та акціонерів. Також це допомагає залучити капітал на кращих умовах, а компанія стає більш привабливою для міжнародних бізнес-партнерів.
5. Половина компаній з тих, що готують нефінансові звіти, повідомляють про діяльність у сфері боротьби з корупцією. Здебільшого їх звіти містять заяви про те, що компанії та її співробітники не допускають нечесного ведення бізнесу у відносинах із партнерами і клієнтами.

Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

6. У найближчі 1-3 роки більшість з опитаних компаній планують впровадити регулярну перевірку корупційних ризиків для всіх бізнес-постачальників і партнерів та здійснювати аудит антикорупційних заходів. У середньостроковій перспективі компанії планують впровадити класифікацію бізнес-партнерів та постачальників за ступенем ризиків корупції.

Задля подолання корупції в Україні потрібні системні перетворення:

- **на державному рівні:** залучення бізнесу до політик подолання корупції, підтримка цих політик вищим керівництвом держави, пошук нової еліти, яка може ці політики реалізувати на практиці;

- **на рівні бізнес-середовища:** прийняття внутрішньої корпоративної політики на рівні окремої компанії, програми комплаєнс, запровадження системи внутрішнього контролю, спеціальної посади в компанії з протидії корупції, формування культури неприйняття корупції всередині компанії на рівні топ-менеджерів та інших співробітників;

- **на рівні асоціацій:** спільне просування антикорупційних принципів ведення бізнесу та відстоювання своїх інтересів.

В публікації надані рекомендації експертів для приватного сектору, неурядових організацій, бізнес-асоціацій, державних органів влади та ЗМІ з метою розробки відповідних заходів боротьби із корупцією. Однією з ключових можна вважати рекомендацію об'єднати зусилля донорів, бізнесу, неурядових організацій та **ЗМІ** у боротьбі з корупцією, оскільки це дозволить поєднати ресурси та створити колективні механізми протистояння корупції.

Передмова

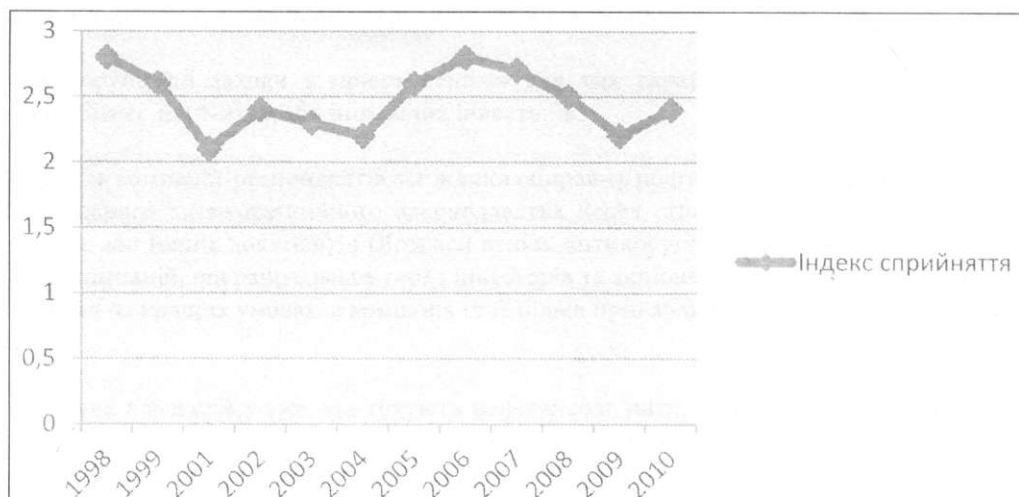
Трансперенсі Інтернешнл [30], Світовий банк [29] та інші організації та країни, в тому числі і країни ЄС [9], розуміють корупцію «як зловживання довіреної влади заради особистої вигоди». Найчастіше термін «корупція» застосовується відносно бюрократичного апарату і політичної еліти. Останнім часом спостерігається тенденція законодавчого поширення поняття корупції не тільки на відносини всередині системи державного управління, але й на відносини з основними групами стейкхолдерів.

Корупція є найбільшою перешкодою для економічного зростання і розвитку. Чим більше поширена корупція, тим більш високий корупційний податок сплачує суспільство, в тому числі бізнес. Так, за результатами дослідження інвестиційного клімату в Україні, 2011 рік [24], бізнес витрачає на корупцію до 10% свого прибутку. Вартість вкладень у корупцію для громадян України (Проект «Гідна Україна», 2007 р.) становила 3,5 млрд. гривень (700 мільйонів доларів): протягом 2007 року українці дали хабарів на 3,5 млрд. гривень [17], 13,1% опитаних або члени їхніх сімей платили хабарі на побутовому рівні протягом року, середній розмір цих хабарів дорівнював 1 336 гривень.

Внутрішня оцінка корупції в Україні сигналізує про погіршення ситуації. У 2010 році Трансперенсі Інтернешнл оприлюднила результати вимірювання - Global Corruption Barometer 2010 [22], відповідно до якого за останні три роки, за оцінками більшості респондентів в Україні, рівень поширення корупції не змінився: знизився - 7%, залишився таким самим - 63%, погіршився - 30%. А за даними соціопитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) у 2011 році, лише 5% населення вважає, що рівень корупції в Україні у 2011 році зменшився порівняно з 2009-им. У той же час більше 41% вважають, що він зріс, а 39% переконані, що не змінився.

До боротьби з корупцією залучено також й бізнес-кола країни. Дослідження щодо розвитку корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), проведене у 2010 році Центром «Розвиток КСВ» у межах Програми «Об'єднуємося заради реформ», засвідчило високий рівень розпов-

Рисунок І.
Індекс сприйняття корупції в Україні 1998–2010 рр.



Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

судження корупції в країні. Згідно з результатами дослідження майже половина з опитаних українських підприємств (46%) визнає, що інколи (сума відповідей «іноді» і «дуже рідко») доводиться здійснювати неформальні платежі державним службовцям різного рівня для «врегулювання бізнес-проблем». Значна частина українських підприємств (39%) вважає, що доводиться робити це часто, і тільки 15% зазначили, що ніколи. Дослідження засвідчило, що з практикою неформальних платежів державним службовцям стикалася більша частина підприємств; їхні представники зазначили, що вони не впроваджують соціальну відповідальність (56,7%), натомість є компанії, які задекларували впровадження соціальної відповідальності (30,2%).

Зовнішня оцінка рівня корупції в Україні демонструє, що за Індексом сприйняття корупції² Трансперенсі Інтернешнл Україна в 2010 році погіршила свої позиції (рис. 1).

Найбільш корумпованими установами за Індексом сприйняття корупції є міліція та органи влади. Неурядові організації та медіа сприймають як менш корупційні - 3,2, а рівень сприйняття корупції у бізнес-середовищі в Україні на тому ж рівні, що і в США - 3,7 (таблиця 1).

Таблиця 1.
Рівень сприйняття корупції в інституціях за Індексом Трансперенсі Інтернешнл

Рік	Парламент	Міліція	Бізнес	Медіа	Державні службовці	НУО
2007, Україна	4,1	4,1	3,9	3,2	4,2	3,2
2009, Україна	4,5		4,3	3,8	4,5	
2010, Україна	4,1	4,3	3,7	3,2	4,4	3,2
2009, Великобританія	3,3		3,5	3,5	2,8	
2009, США	3,9		3,7	3,7	3,2	

Враховуючи роль приватного сектору, ЗМІ та неурядових організацій, яку вони мають виконувати у протидії корупції (табл.2), саме ці три сили і можуть активно приєднатися до боротьби з корупцією в Україні.

Таблиця 2.
Ролі основних груп стейкхолдерів у боротьбі з корупцією

	Державна влада	Бізнес	Громадськість (НУО, ЗМІ)
Характеристика та корупційні ризики	Суб'єкт корупції. Ризик ініціювання корупційних норм законодавства.	а) Великий бізнес - водночас виступає як суб'єкт та об'єкт корупції. Часто лобіює вигідні для себе корупційні норми законодавства, б) Мале підприємництво - переважно об'єкт корупції.	Об'єкт корупції. Організована громадськість часто вимагає антикорупційної поведінки та ініціатор антикорупційних адвокаційних кампаній у сферах суспільного інтересу.
Роль у боротьбі з корупцією	Формування законодавчих механізмів та програм боротьби з корупцією.	Запровадження антикорупційної практики. Запровадження кодексів та практик доброчесної поведінки. Вимоги належної	Проведення моніторингів дотримання владою та бізнесом антикорупційних практик та ефективності боротьби

² За індексом сприйняття корупції 2010 Transparency International оцінив 178 країн. Це щорічний рейтинг, який складається з 1995 року і відображає оцінку корупції підприємствами та аналітиками за 10-тибальною шкалою, де 0 – це країна, з низьким рівнем сприйняття корупції, а 10 – це найбільш корумпована країна.

Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

	Реалізація політики боротьби з корупцією. Застосування механізмів попередження корупції та покарання за корупцію.	поведінки на ринку. Малий бізнес-ініціатор антикорупційних адвокаційних кампаній у сфері державного регулювання підприємницької діяльності.	з корупцією. Вплив на суспільну свідомість щодо неприпустимості корупції. Формування антикорупційної культури.
--	---	---	--

Проведений аналіз ролі бізнесу у боротьбі з корупцією засвідчив, що останніми роками в Україні бізнес-компанії та інші основні групи стейкхолдерів послідовно декларують свою непримиримість із корупцією, проте свої ролі у протидії і боротьбі з корупцією вони ще усвідомлюють не повністю. Одним із завдань даної публікації було дослідити роль бізнесу у протидії корупції та можливості співпраці з іншими заінтересованими організаціями.

I. Методологія

Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» у межах проекту «Об'єднуємося заради реформ», що виконується Раєт та фінансується Агентством з міжнародного розвитку США (USAID), у партнерстві з українською мережею Глобального договору ООН провів дослідження, спрямоване на виявлення ролі бізнесу, державних органів, донорів та неурядових організацій у протидії корупції. З метою з'ясування ролі бізнесу у протидії корупції в межах дослідження було проведено онлайн-опитування 56 компаній, здійснено 8 експертних інтерв'ю, підготовлено аналіз міжнародних та національних документів щодо залучення бізнесу до антикорупційних процесів та 48 нефінансових звітів компаній в Україні в частині звітування з протидії корупції.

Експертами під час проведення експертних інтерв'ю були представники компаній, бізнес-асоціацій, національних урядових і міжнародних організацій, які впроваджують антикорупційну політику, займаються дослідженнями цього питання або розробляють політику з питань протидії корупції. Опитування експертів проводилося протягом вересня 2011 року.

Результати експертного дослідження дозволили з'ясувати питання розуміння корупції і рівень її поширення, сутність антикорупційної політики компаній та проаналізувати рівень співробітництва компаній із органами влади, донорськими та неурядовими організаціями.

Онлайн-опитування компаній відбувалося протягом вересня-жовтня 2011 р. за спеціально розробленим опитувальником, який було підготовлено у партнерстві з компанією Доу Джонс, яка проводить схоже дослідження на міжнародному рівні³. Оригінальна версія опитувальника була скорочена та адаптована до реалій українського ринку у тісній співпраці з дослідницьким відділом компанії. Відсоток відповідей (response rate) становить 56%, тобто із 100 компаній, з якими контактували під час опитування, відповіді отримали від 56. Такий відсоток відповідей вважається прийнятним для досліджень у сфері бізнесу. Компанії, які відповіли - це підписанти Глобального договору та інші бізнес-компанії, які розташовані та ведуть свою діяльність на території України, активно впроваджують антикорупційну політику і відкрито про це заявляють. Із загальної кількості 46 - національних компаній, 10 - представництва іноземних компаній. Серед компаній, які взяли участь у дослідженні, 35 - підприємства із кількістю співробітників більше ніж 250, 11 - підприємства з кількістю співробітників від 100 до 250, 10 - з кількістю співробітників менше ніж 100 осіб. За секторами - 15 компаній сектору виробництва, 10 - торгівлі, 6 - банківська справа/фінанси/страхування, 3 - будівництво/нерухомість, 4 - інформаційні технології/телекомунікації, 2 - енергетика, 16 компаній представляли інші сектори. Питання опитувальника було згруповано за наступними підтемами:

1. Антикорупційна програма(політика) компанії.
2. Перевірка антикорупційних ризиків у партнерських відносинах компаній.
3. Нове регуляторне поле (міжнародне та національне антикорупційне законодавство).
4. Інформація про компанію.

Отримані дані було також порівняно з даними міжнародного дослідження, проведеного за методологією Доу Джонс.

Аналіз нефінансових звітів компаній в Україні в частині звітування з протидії корупції дозволив отримати інформацію про антикорупційні практики компаній.

Важливо відзначити, що представлене дослідження не є репрезентативним, проте відображає тенденції впровадження антикорупційних практик компаніями, які публічно декларують власну соціальну відповідальність.

Аналіз ролі державних органів, донорів та неурядових організацій у протидії корупції було здійснено на основі аналізу документальних та інтернет-джерел.

³ Про міжнародне дослідження антикорупційних корпоративних практик компанії Доу Джонс (Dow Jones) можна дізнатися на сайті <http://www.dowjones.com/pressroom/SMPRs/DJACCSurvey2011.html>

2. Політика та ініціативи протидії корупції

Українське антикорупційне законодавство

Термін «корупція» [2] за українським законодавством означає використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб; або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного «використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей».

Суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

- 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- 2) особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних осіб приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону;
- 4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи - у разі одержання неправомірної вигоди від них особами, зазначеними у пунктах 1, 2 частини, або за умови задіяння цих осіб іншими особами.

Боротьба з корупцією, відповідно до найрозвиненіших світових практик, традиційно концентрується на двох важливих сферах: сфері державного управління та сфері бізнесу (суб'єктів господарювання приватного та публічного права). В обох цих сферах подолання корупції забезпечується в першу чергу нормативно-правовим регулюванням як національного, так і міжнародного рівня.

Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції в державному управлінні є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути в діяльності державних службовців, а також усунення умов та причин виникнення цих ризиків. З 1 липня 2010 року в Міністерстві юстиції України запроваджено в межах правової експертизи проведення **експертизи проектів нормативно-правових актів на наявність корупціогенних норм**. Слід звернути увагу, що за період з 1 липня по 31 грудня 2010 року в 213 проектах нормативно-правових актів виявлено корупціогенні фактори, з яких у 52 проектах наявне неналежне визначення функцій, прав та обов'язків органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Таким чином, проведення антикорупційної експертизи сприяє усуненню корупціогенних факторів ще на етапі нормотворення. Це є важливим та позитивним кроком України у сфері запобігання виникненню корупції на законодавчому рівні.

У 2010 році був створений **Національний антикорупційний комітет** [4], як консультативно-дорадчий орган при Президентові України з метою кардинального поліпшення ситуації у сфері боротьби з корупцією в Україні, забезпечення узгодженості дій правоохоронних органів у цій сфері, здійснення реальних кроків для повернення довіри громадян до влади, суттєвого поліпшення інвестиційного клімату, зміцнення партнерських відносин із міжнародним співтовариством, неухильного дотримання конституційних прав і свобод людини в інтересах утвердження законності і правопорядку.

Антикорупційну спрямованість мають також проведені протягом 2010-2011 років адміністративна, судова та податкові реформи, вдосконалення системи доступу громадян до публічної інформації.

Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

У 2011 р. Парламентом України було прийнято **антикорупційний пакет**, що складається з законів України: «Про засади запобігання і протидії корупції» [2] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»[1].

Основні положення Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» наступні:

- Подано визначення термінів корупції та корупційного правопорушення, а також таких понять, як «неправомірна вигода», «конфлікт інтересів», «безпосереднє підпорядкування», «близькі особи», «члени сім'ї».

- Значно розширено коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення: до суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення віднесено також посадових осіб, юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету, аудиторів, нотаріусів, експертів, арбітражних керуючих, третейських суддів, посадових осіб міжнародних організацій та інших.

- Вперше законом передбачені спеціально уповноважені суб'єкти, які здійснюватимуть у межах своєї компетенції заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень.

- До суб'єктів, що беруть участь у запобіганні та виявленні корупції, віднесено уповноважені підрозділи органів державної влади, місцеві органи виконавчої влади, а також підприємства, установи й організації. Уповноваженим на виконання функцій держави та місцевого самоврядування заборонено безпосередньо або через інших осіб одержувати дарунки від юридичних та фізичних осіб.

- Запроваджено спеціальні перевірки щодо осіб, які претендують на заняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, та регламентуються порядок і строки її проведення.

- Передбачено нові умови щорічного декларування майна, доходів та витрат службових осіб і затверджено форму декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

- У запобіганні, виявленні, а у встановлених законом випадках і у здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень можуть брати участь не тільки органи державної влади та місцевого самоврядування, а й підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові особи, а також громадяни, об'єднання громадян за їх згодою. Таким чином, влада намагається офіційно залучити до боротьби з корупцією і приватний сектор, визначаючи обов'язок інформувати про корупційні діяння та вживати заходи для їх усунення. Надано широкі права громадськості зі здійснення контролю за станом боротьби з корупцією та інформування її про результати такої боротьби.

У Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» внесено зміни до Кримінально-процесуального кодексу України, а саме:

- Доповнено положення, відповідно до якого справи про завдання шкоди інтересам юридичної особи приватного права порушуються за заявою власника (співвласника) цієї юридичної особи чи за його згодою.

- Адміністративне стягнення за вчинення адміністративного правопорушення може бути накладено не пізніше одного року з дня його вчинення (до цього - 6 місяців).

Політики та ініціативи з протидії корупції

Встановлено відповідальність за: порушення обмежень щодо використання службового становища; пропозицію або надання неправомірної вигоди; порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви); порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів; незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень; невжиття заходів щодо протидії корупції. За всіма цими новими складами правопорушень законодавцем передбачено значні суми штрафів.

21 жовтня 2011 року Указом Президента України було затверджено Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки [5]. Стратегію було розроблено Національним антикорупційним комітетом (до його складу входять найвищі посадові особи держави, зокрема Прем'єр-міністр України, Голова Верховної Ради України, міністр юстиції, Генеральний прокурор, Голова Верховного Суду України, Голова Служби безпеки України та інші керівники центральних органів виконавчої влади. До складу Комітету увійшло декілька представників наукових установ і навчальних закладів і лише один представник від неурядових організацій) [4]. На жаль, стратегія не пройшла відповідного публічного громадського обговорення, і, відповідно, бізнес-організації здебільшого не були залучені до її розробки і обговорення, що може свідчити про те, що органи влади не усвідомлюють значення і перспективності цієї групи стейкхолдерів в активній участі у боротьбі з корупцією.

Головною метою стратегії є «зменшення рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через упровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур, за участю міжнародних організацій». **Головними напрямками Національної стратегії є:**

- реформування системи державного управління та адміністративних процедур;
- зменшення адміністративного тиску на підприємців, запобігання тінізації економіки;
- забезпечення доброчесності на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування;
- поліпшення умов доступу фізичних, юридичних осіб та об'єднань громадян без статусу юридичної особи до інформації - про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- удосконалення системи використання державного майна та бюджетних коштів;
- створення прозорих засад фінансування політичних партій, виборчих кампаній в Україні;
- удосконалення антикорупційної експертизи (в т.ч. і на рівні громадської експертизи, яка забезпечується існуванням прозорої процедури нормопроєктування та доступністю інформації для громадськості);
- удосконалення діяльності органів, які проводять заходи, скеровані на запобігання та протидію корупції;
- підвищення кваліфікації суддів, працівників прокуратури та правоохоронних органів;
- запобігання проявам корупції у правоохоронних органах;
- удосконалення інституту відповідальності за корупційні правопорушення;

Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

- залучення засобів масової інформації та інститутів громадського суспільства до реалізації антикорупційних заходів;
- зниження рівня корупції у приватному секторі;
- зниження рівня корупції в зонах підвищеного корупційного ризику, зокрема правоохоронній, медичній, земельній, освітній, податковій, митній сферах, у сферах державних закупівель та державної служби;
- активізація міжнародного співробітництва у сфері запобігання і протидії корупції.

На основі Стратегії вже розроблена Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки [36]. Потрібно налагодити більш тісну співпрацю між приватним сектором та державними органами влади під час реалізації Державної програми. У той же час саме бізнес-організації спільно з неурядовими організаціями в межах цієї співпраці зможуть забезпечити громадський контроль за «дотриманням законів, проведенням громадської експертизи проектів та чинних нормативно-правових актів, концепцій і програм з питань протидії корупції та врахування її висновків, обговоренням проектів, участю у прийнятті рішень, внесення пропозицій» (цитата з Національної антикорупційної стратегії).

Міжнародні ініціативи

Останнім часом спостерігається розуміння щодо важливості зміцнення міжнародної співпраці у боротьбі з корупцією, що підтверджується, зокрема, складанням документів нижченаведених міжнародних інституцій та окремих країн.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [3] (UNCAC) від 31.10.2003 р. описує корупцію як транснаціональне явище, що впливає на суспільство й економіку всіх країн. Це зумовлює важливість міжнародного співробітництва в галузі запобігання корупції та контролю за нею. Конвенція акцентує увагу на запобіганні корупції і пропагує заходи відносно приватного сектору (заходи з розширення впровадження кодексів корпоративної поведінки, стандартів бухгалтерського обліку, прозорості діяльності компаній), а також державного сектору (заходи з підвищення прозорості діяльності органів державного управління, свободи інформації, створення спеціалізованих установ по боротьбі з корупцією). В Україні Конвенція набула чинності у 2010 році.

Глобальний договір ООН (ГД) [25] є добровільною ініціативою, спрямованою на сприяння соціальній відповідальності бізнесу та партнерств для розвитку. В її основі лежить 10 універсальних принципів у сферах прав людини, трудових відносин, захисту навколишнього середовища та протидії корупції. Приєднавшись до ініціативи, компанії беруть на себе зобов'язання інтегрувати згадані принципи як на стратегічному, так і операційному рівнях, а також публічно демонструвати звіт про досягнений прогрес. Участь у роботі місцевих мереж, які реалізують Глобальний договір, дає змогу компаніям через діалог, навчання та колективні дії реалізовувати принципи ГД, в тому числі 10-й антикорупційний. Загалом ініціатива об'єднує більше 8000 учасників з більше 130 країн світу, а в Україні членами Глобального договору є більше 190 компаній та організацій [26].

Кримінальна Конвенція про відповідальність за корупцію Ради Європи [11], прийнята 1998 року, представляє регіональну домовленість про те, яку діяльність мають проводити дер-

Політики та ініціативи з протидії корупції

жави в сфері криміналізації і міжнародного співробітництва стосовно боротьби з корупцією. Конвенція охоплює корупцію в публічному і приватному секторах і широке коло злочинів, в тому числі хабарництво (всередині та поза межами країни), зловживання впливом у корисних цілях, відмивання грошей і бухгалтерські правопорушення. В Україні Конвенція набула чинності у 2010 році [7].

Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи [13], що була прийнята 1998 року та набула чинності у 2003 році, присвячена питанню виділення хабарів іноземним державним посадовцям. Основна мета Конвенції полягає в тому, щоб країни ухвалили національні закони про кримінальну відповідальність організації за виділення хабарів іноземним державним посадовцям, акцентуючи увагу на стороні, що обіцяє дати або дає хабар, на відміну від злочинів, що здійснюються посадовцем, який одержує хабар. Україна ратифікувала Конвенцію у 2006 р[7].

«Група держав проти корупції (ГРЕКО, GRECO)» Ради Європи [27] почала діяти з 01 травня 1999 року і на сьогодні об'єднує 47 європейських країн та Сполучені Штати Америки. Організація із власним бюджетом покликана проводити моніторинг зусиль держав із протидії корупції та виробляти нові заходи. Висновки ГРЕКО не лише мають рекомендаційний характер, але можуть стати основою для вживання заходів на рівні Генеральної Асамблеї Ради Європи. Україна приєдналася до Групи GRECO у 2006 році. Відносно недавно Україна стала першою державою-учасником, для якої експерти знизили ступінь виконання за трьома рекомендаціями ГРЕКО [23], незважаючи на досягнуті позитивні результати: ухвалення парламентом законів про судоустрій та статус суддів, про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, про доступ до публічної інформації, створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів, прогрес при ухваленні нового закону про державні закупівлі.

На рівні Європейського Союзу визнається, що корупція становить головну загрозу для верховенства права та належного виконання законів, демократії і дотримання прав людини, чесності правосуддя, перешкоджає економічному розвитку і наражає на небезпеку чесні типи ринкової економіки [9]. Європейський Союз має два законодавчих інструменти боротьби з корупцією.

Конвенція ЄС з боротьби з корупцією серед державних службовців ЄС або посадових осіб країн-учасників 1997 року [10] містить пункти про технічне співробітництво між розслідувальними і прокурорськими органами країн-членів ЄС у випадках транскордонного хабарництва та наголошує, що у разі хабарництва з боку приватних компаній керівництво цих компаній має нести кримінальну відповідальність за корупційні дії, вчинені особами, що перебувають під їх контролем.

Рамкове Рішення ЄС про боротьбу з корупцією в приватному секторі 2003 року [12] передбачає кримінальну відповідальність фізичних осіб за корупційні правопорушення і те, що юридична особа (компанія) має нести відповідальність за корупційні правопорушення, скоєні людьми, що мають владу юридичного представництва, прийняття рішень або контролю щодо даної юридичної особи. Також компанії несуть відповідальність за хабарництво, скоєне на їх користь особою, яка знаходиться під їх керівництвом, у тому випадку якщо хабарництво було скоєне через відсутність контролю.

Конвенція Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з питань боротьби із підкупом іноземних посадових осіб під час здійснення міжнародних ділових операцій була прийнята у 1997 році і наразі ратифікована 38 країнами. Основні положення Конвенції - заборона підкупу посадових осіб іноземної держави, зобов'язання ратифікуючих країн встановлювати відповідальність юридичних осіб за хабарництво, міжнародний контроль за реалізацією угоди, заборона податкових вирахувань хабарів іноземним посадовим особам.

Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

Окремо потрібно згадати два національних закони.

Акт про протидію іноземним корупційним практикам США (Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) (далі - FCPA) [14] було прийнято в 1977 році. Скандал із компанією Lockheed (компанія давала хабарі високопоставленим державним службовцям в багатьох країнах на суму 22 млн для отримання вигідних контрактів) започаткував тотальну боротьбу з корупцією, в тому числі серію розслідувань Комісії США з цінних паперів і бірж, коли більше ніж 400 американських компаній визнали виділення незаконних платежів у розмірі 300 мільйонів доларів США іноземним державним службовцям, політикам і політичним партіям. Це обумовило появу Акту про протидію іноземним корупційним практикам США.

Акт забороняє пропонувати або здійснювати будь-які платежі або інші дії, щоб вплинути на діяльність іноземних державних службовців, у тому числі міжнародних службовців, членів політичних партій чи кандидатів у політичні партії. Американські компанії можуть також бути відповідальними за дії своїх іноземних дочірніх підприємств.

Можна згадати корупційний скандал компанії Siemens⁴, коли слідчі органи США і Німеччини з'ясували, що в період з 2000 р. до 2006 р. було витрачено близько 1,3 млрд. євро на підкуп представників владних структур у різних країнах заради отримання вигідних контрактів. За FCPA було накладено штрафи на компанію в США і в Німеччині, що дорівнювало близько 2 млрд. євро. Було звільнено 230 менеджерів компанії, збитки від зловживання службовими повноваженнями склали 200 млн. євро.

У 2008 році компанія Avon розпочала власне, внутрішнє, розслідування стосовно корупції відповідно до FCPA, і було виявлено, що з рахунків компанії оплачувався дорогий відпочинок чиновників із КНР на суму \$ 130 млн. Наслідком стало звільнення 4 топ-менеджерів компанії в КНР. Компанія продовжила свої розслідування в інших країнах [20].

Відповідно до БСРА не обов'язково, щоб корупційне діяння було завершено.

Пропозиція або обіцянка хабара може сама по собі розцінюватися як порушення законодавства. Законодавство про корупцію забороняє здійснювати дачу хабарів через посередників - третіх осіб.

Неамериканські компанії підпадають під дію FCPA, якщо вони здійснюють діяльність

на території США, їх акції котуються на американських біржах або вони діють від імені американської компанії у зв'язку з незаконною виплатою посадовій особі іншої країни

Фізичні особи, які не є громадянами США, також підпадають під дію FCPA, якщо вони здійснюють будь-який незаконний платіж (наприклад, переказ грошей через рахунок в американському банку, перебуваючи на території США).

Компанію Daimler було звинувачено відповідно до FCPA у підкупі високопосадовців на суму більше ніж 56 млн. доларів у 22 країнах, в тому числі Росії, Іраку, Туреччині, Туркменістані, з метою укладання контрактів [21] вартістю у десятки мільйонів доларів. Компанія погодилася виплатити \$ 185 млн. штрафів, у тому числі 91,4 млн. -

⁴ Даний інцидент мав значно вплинув на розвиток компанії, і сьогодні компанія змогла відновити імідж, а її антикорупційні практики заслуговують на увагу.

Політики та ініціативи з протидії корупції

за прибуток від незаконної діяльності. Компанія звільнила 45 осіб [19]. Як результат з'явилася ще одна справа - справа компанії, дилера Daimler, «Мерседес-Бенц рус», що теж була звинувачена за ФСРА. Компанія визнала себе винною, уклала угоду про визнання провини з Департаментом юстиції США і погодилася виплатити понад \$ 27 млн. [18] у вигляді кримінального штрафу за звинуваченнями в дачі хабарів російським посадовим особам та їх родичам здебільшого через підставні компанії, зареєстровані в США, і через відкриті в США банківські рахунки протягом 2000-2005 років. Відносно цієї компанії, як і Daimler, призначений випробувальний термін у три роки.

Розглядаючи компанії США, дії яких підпадали під визначення корупції, не можна не згадати компанію Енрон, керівництво якої впровадило складну систему приховування даних від акціонерів та інвесторів для викривлення справжньої фінансової ситуації в компанії - створили юридичні особи, переважно офшорні компанії, куди спрямовувалися збитки компанії, що дозволяло значно покращити її фінансові показники. У грудні 2001 року корпорація оголосила про банкрутство. Кримінальне розслідування виявило, що розробкою шахрайських схем займалася аудиторська компанія «Артур Андерсен». Наслідки: відбувся крах двох компаній («Енрон» та «Артур Андерсен»), до відповідальності було притягнуто вище керівництво компанії, 4500 працівників втратили роботу, пенсійний фонд компанії для працівників припинив існувати; інвестори за короткий строк втратили близько \$ 60 млрд.

Внаслідок прийняття Акту компанії розпочали вводити спеціальні деталізовані компласнс-програми, спрямовані на запобігання і припинення корупційних платежів співробітниками компаній, а також на перевірку своїх контрагентів і проведення внутрішнього розслідування, якщо партнер виплачує хабарі або розглядає хабарі як прийнятний інструмент ведення бізнесу.

Закон про боротьбу з хабарництвом Великобританії (UK Bribery Act) [15] набув чинності 1 липня 2011 р. Це закон про протидію хабарам і комерційному підкупу, який поширюється на всі компанії, що мають хоча б якийсь бізнес у Великобританії. Bribery Act вважає проявами корупції наступні дії: а) пропозиція хабара, б) отримання хабара, в) пропозиція хабара держслужбовцеві будь-якої іноземної держави; г) потурання комерційної організації хабарництву.

Покаранням можуть бути штрафи та ув'язнення, яке може застосовуватися не тільки до корпорацій, а до їх топ-менеджменту (штраф або ув'язнення - до 10 років тюрми). Під дію закону підпадають комерційні організації території Великобританії та іноземні юридичні особи, які ведуть комерційну діяльність у цій країні. Закон вводить термін - «особа, пов'язана з комерційною організацією», що діє в її інтересах та від її імені (агенти, посередники, дистриб'ютори, консультанти, дочірні компанії). Важливо, що котирування акцій на Лондонській біржі ще не є достатньою підставою, аби підпасти під дію Bribery Act.

Відповідно до Bribery Act кожна компанія зобов'язується:

- впроваджувати «антикорупційні процедури»;
- сформувати «етичний стандарт непримиренного ставлення співробітників компанії до хабарів» з боку керівництва компанії, періодично оцінювати «толерантність своїх контрагентів до хабарництва»;
- проводити регулярний моніторинг для виявлення корупційних дій своїх співробітників.

Аналіз пріоритетів донорів із протидії корупції в Україні

Основні учасники антикорупційної політики в Україні протягом останніх років активно наголошують на необхідності боротьби з корупцією. Варто зазначити, що велику роль у подоланні корупції відіграють міжнародні організації, такі як Світовий банк, Міжнародна Фінансова корпорація, Європейський банк реконструкції та розвитку.

До того ж, в Україні реалізується ряд проектів донорських організацій, спрямованих на протидію поширення корупції. **До основних напрямків донорських ініціатив слід віднести проекти, спрямовані на:**

- активізацію участі громадськості у протидії корупції (Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), програма Фонду сприяння демократії Посольства США, Канадське агентство міжнародного розвитку (CIDA), Міжнародний фонд „Відродження”, Посольство Нідерландів в Україні), Програма Розвитку ООН;
- протидію поширенню корупції в судовій системі (Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Міжнародний фонд „Відродження”, Офіс Координатора проектів ОБСЄ, Європейська Комісія);
- реформування державної політики і нормативно-правової бази (Канадське агентство міжнародного розвитку (CIDA), Офіс Координатора проектів ОБСЄ, Рада Європи).

Важливо відзначити проекти⁵ з протидії корупції, які реалізуються сьогодні:

- впроваджено 6-тирічний проект Канадського агентства міжнародного розвитку (CIDA) з подолання корупції в Україні із загальним бюджетом близько 5.64 млн. дол. США, починаючи з 2008 року. В межах проекту підтримуються взаємодія українських органів влади з ГРЕКО, проведення аналізу антикорупційного пакета законів, круглі столи з антикорупційної тематики;
- у 2011 році Офіс Координатора проектів ОБСЄ в Україні на прохання Міністерства юстиції та Верховного Суду підготував проекти, спрямовані на підтримку судової галузі із впровадження міжнародних зобов'язань України щодо боротьби з корупцією, а також запровадження методів та статистичних методик для реалізації національної методології оцінки рівня корупції;
- Міжнародний фонд „Відродження” фінансує проекти у сфері верховенства права, журналістських розслідувань, участі громадськості у формуванні державної політики.

Слід зазначити, що проекти вищенаведених донорів орієнтовані в першу чергу на органи влади і громадськість, без залучення приватного сектору. Враховуючи, що компанії є одночасно і об'єктами, і суб'єктами корупції, вкрай важливим є спрямування донорських ініціатив на залучення приватного сектору та бізнес-асоціацій до антикорупційних проектів. Основною метою цих проектів могли бути б питання впровадження політики комплаєнс, взаємодії бізнес-організацій із інституціями громадянського суспільства та органами державної влади у протидії корупції.

Аналіз діяльності неурядових організацій із протидії корупції

Аналізуючи діяльність неурядових організацій, слід зазначити, що сьогодні в Україні є спеціалізовані організації, метою діяльності яких є протидія корупції. Крім них, протидією корупції займаються й інші організації, напрямки діяльності яких є набагато ширшими. Серед організацій, що входять до другої групи, можна назвати наступні:

⁵ Список не є вичерпним, оскільки з'являються так звані нові донори, зокрема Посольство Чехії в Україні, Посольство Польщі в Україні, Посольство Словаччини в Україні, та інші, які не були проаналізовані в межах цього дослідження.

⁶ Список не є вичерпним.

Політики та ініціативи з протидії корупції

- Фондація Україна - США,
- Інтерньюз Україна,
- Творчий центр Каунтерпарт (ТЦК),
- Український освітній центр реформ,
- Інститут прикладних гуманітарних досліджень.

Серед спеціалізованих організацій можна назвати наступні⁶:

- **«Всеукраїнська Спеціальна Колегія з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю»** [32], працює задля сприяння правоохоронним органам України в боротьбі з корупцією та організованою злочинністю. Пріоритети діяльності: профілактика виникнення обставин, які спричиняють корупційні прояви в правоохоронних та контролюючих органах України, та виявлення фактів хабарництва серед державних службовців та правоохоронців. Співробітники Колегії, постійно працюючи з громадянами, отримують інформацію про корупційні дії з боку посадовців, яка спрямовується до спеціальних підрозділів та прокуратури.

- **ГО «Антикорупційний комітет з питань правосуддя та боротьби з організованою злочинністю»** [31]: мета його діяльності - інформаційна допомога органам Прокуратури України, Служби безпеки України, МВС, Державної податкової адміністрації з питань запобігання корупції. Основними завданнями організації є надання правової допомоги громадянам, підприємствам і організаціям; виявлення фактів корупційної діяльності в усіх гілках державної влади в Україні і співробітництво зі ЗМІ з метою розголошення виявлених фактів корупційної діяльності.

- **ГО «Український Комітет Громадянської Безпеки»** [35]: мета - боротьба з корупцією в органах державної влади та правоохоронних органах, сприяння захисту особистих, політичних, економічних та інших прав, свобод і законних інтересів членів громадської організації у їх відносинах із органами влади, правоохоронними, судовими, митними, податковими та іншими державними органами.

- **Творче об'єднання «ТОРО»**, Контактна група Трансперенсі Інтернешнл в Україні [34]: організація впроваджувала проект (2010-2011) незалежної оцінки готовності України до системних антикорупційних реформ - «Національна система доброчесності: оцінювання України» (відповідно до Концепції Національної Системи Доброчесності, розробленої Трансперенсі Інтернешнл).

Серед останніх ключових ініціатив громадськості проти корупції слід згадати громадське Партнерство «За доброчесні державні закупівлі» [33], в межах якого декілька десятків українських неурядових організацій, аналітичних центрів, бізнес-організацій, медіа і просто фізичних осіб вирішили безпосередньо реалізувати власне право на громадський контроль та підписали спільний Меморандум про утворення Партнерства [33]. Члени Партнерства домовилися присвятити свою діяльність спонуканню української влади до реального дотримання в державних закупівлях принципів доброчесності, конкурентності та відкритості.

Варто зазначити, що головною метою діяльності неурядових організацій зазвичай є протидія корупції в державних органах влади. Таким чином, неурядові організації не зосереджують свою увагу на приватному секторі, і цю ситуацію потрібно змінювати, оскільки компанії можуть виступати надійними партнерами проектів протидії корупції.

3. Антикорупційні бізнес-практики (результати дослідження)

Дослідження Центру «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» в межах проекту «Розробка порядку денного з КСВ» за підтримки UNITER, проведене у 2010 році, зафіксувало низький рівень готовності компаній зайняти активну позицію у боротьбі з корупцією:

- майже половина українських підприємств (49%) не має чіткої позиції у питаннях корпоративних антикорупційних політик,
- майже кожне третє (32%) підприємство не готове віддати 3-5% свого прибутку на ефективну боротьбу з корупцією,
- і тільки кожне четверте підприємство (19%) готове віддати таку частку свого прибутку на ефективну боротьбу з корупцією.

Дослідження 2011 року розширило попередні висновки і продемонструвало наступні тенденції.

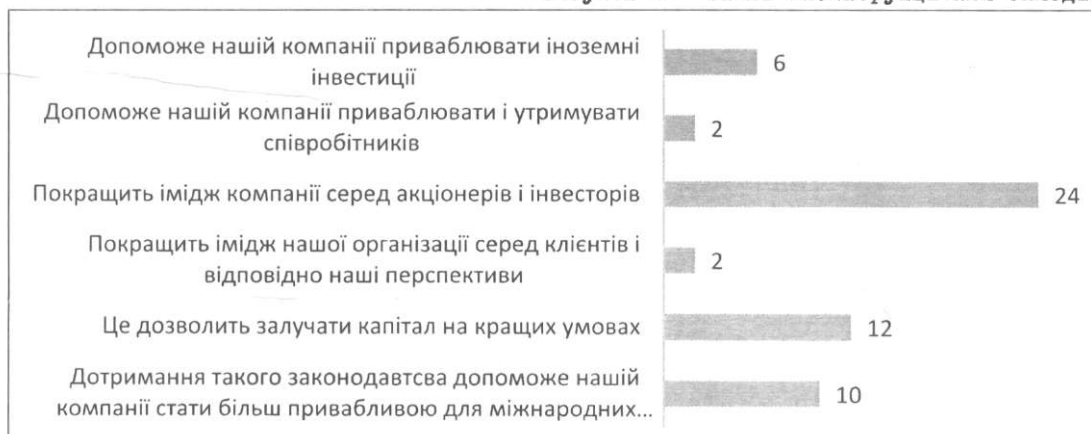
Бізнес-кейс для компаній із протидії корупції. На думку більше половини компаній-респондентів (36 з 56), дотримання українського та міжнародного антикорупційного законодавства покращує імідж компаній серед інвесторів та акціонерів і допомагає залучити капітал, здебільшого український, на кращих умовах.

Лише представники 6 з 56 компаній вважають, що це допоможе компанії залучати іноземні інвестиції.

Представники 10 з 56 компаній зазначили, що дотримання такого законодавства допоможе стати привабливішими для міжнародних бізнес-партнерів.

Слід зазначити, що дотримання антикорупційного законодавства, на думку представників компаній, практично не впливає на покращення іміджу серед клієнтів та співробітників.

Рисунок 2. Вплив антикорупційних заходів



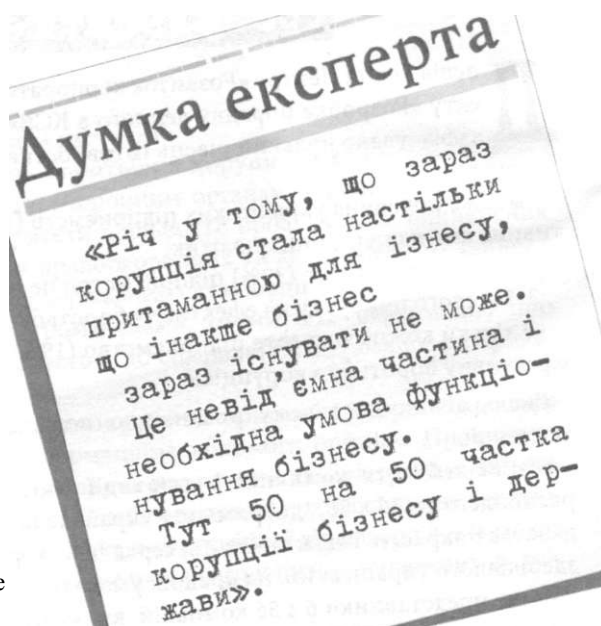
Ціна корупції: через корупцію компанії в Україні втрачають значні кошти. Ці кошти не є лише сумами хабарів (за оцінками опитаних експертів, середня сума хабара дорівнює до 50 тис. доларів), для великих компаній вони також включають ресурси, витрачені на створення системи комплаєнсу, введення окремої посади, тренінги співробітників, посилення юридичної системи захисту. Деякі експерти називали суми, втрачені через корупцію, що дорівнювали 4-10% обороту компанії. Як вже було зазначено, відомі приклади ціни корупції від 2 млрд. євро («Сіменс») до банкрутства компанії («Енрон», «Артур Андерсен»).

Рівень розповсюдження корупції. Опитування експертів засвідчило, що компанії все частіше стикаються з корупційними проявами, особливо у відносинах між бізнесом і державними органами, незалежно від розміру компанії. Про це зазначили всі опитані експерти.

швидше намагаються пристосуватися до існуючої ситуації, а не протистояти їй.

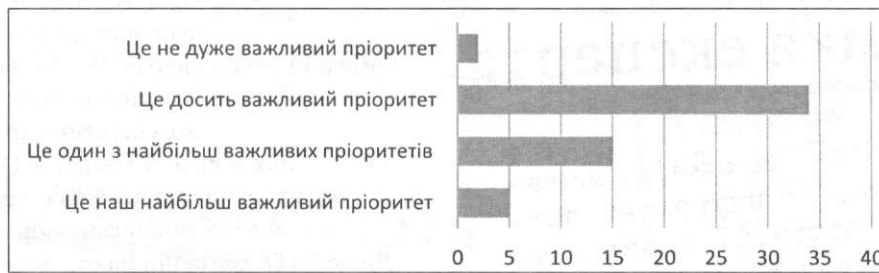
Один із експертів зазначив, що з боку українських компаній відбувається пасивний спротив корупції.

Тим не менше під впливом вищезазначених українських та міжнародних тенденцій (наприклад, з 1 липня 2011 року набув чинності Закон про боротьбу з хабарництвом Великобританії) 48 компаній-респондентів назвали антикорупційні заходи як один із важливих пріоритетів діяльності. Лише для компаній з 56 опитаних протидія корупції не є дуже важливим пріоритетом порівняно з 5 компаніями з протидією корупції як найбільш важливим пріоритетом.



Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

Рисунок 3. Антикорупційні заходи серед пріоритетів компаній



Результати експертного дослідження довели, що задля створення ефективної системи протидії корупційним проявам (комплаєнс) здебільшого іноземні компанії розробляють і впроваджують відповідну політику.

Опитування компаній продемонструвало, що практично половина респондентів (27 з 56) не мають організованої системи комплаєнсу, оскільки вони (25 з 56) вважають комплаєнс обов'язком співробітників компаній, і лише 4 з 56 опитаних компаній (можемо припустити, що в основному іноземних) мають повноцінний відділ комплаєнсу.

Оцінюючи наявність антикорупційної політики переважно серед іноземних компаній, опитані експерти пояснили, що національне українське законодавство не стимулює до розробки внутрішніх антикорупційних документів, але за кордоном без таких правил компанія не має перспектив на ринку (оскільки в багатьох західних країнах існують жорсткі санкції за підкуп іноземних посадових осіб, і тому вони змушені виходити з таких ринків під загрозою кримінальних санкцій).



Не маючи повноцінної системи комплаєнсу, тим не менше половина представників компаній-респондентів (28 з 56) заявила, що антикорупційні принципи прописані у кодексі етики компанії.

Для майже % компаній (12 з 56) антикорупційна політика теж існує, хоч і не прописана формально. Лише 9 з 56 компаній мають формальну антикорупційну політику, яка здебільшого була введена у 2006-2011 роках, серед них лише 1 компанія впроваджує формальну антикорупційну політику найдовше - з 1991 року. 7 з 56 респондентів ще не мають антикорупційної політики. Деякі пояснили це тим, що «в умо-вах тісного взаємозв'язку бізнесу та влади в Україні антикорупційні заходи просто приречені».

Таблиця 3.

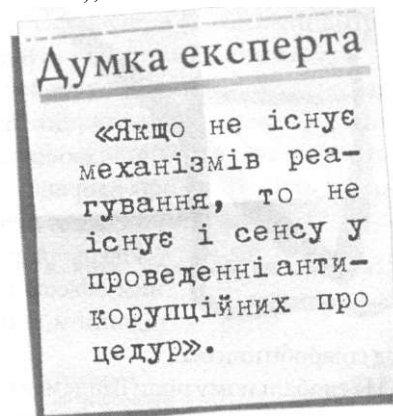
Антикорупційні заходи компанії

	Перевірка нових бізнес-партнерів та постачальників (due diligence)	Класифікація бізнес-партнерів та постачальників за ступенем ризиків корупції	Регулярна перевірка всіх бізнес-партнерів і постачальників	Швидке реагування на нові потенційні ризики	Аудит антикорупційних заходів	Внутрішній кодекс поведінки
На даний момент це частина програми	39	4	7	35	15	39
Не є частиною програми, але, можливо, впровадимо це в майбутньому (1-3 роки)	11	15	23	16	20	12
Плануємо впровадити в наступні 4-7 років	4	20	15	5	15	5
Не є частиною програми і не плануємо впроваджувати це в майбутньому	2	17	11	2	6	2

Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

Здебільшого антикорупційні заходи компаній включають:

- перевірку нових постачальників та бізнес-партнерів (due diligence) (39 з 56 компаній),
- швидке реагування на нові потенційні ризики (35 з 56 компаній),
- внутрішній кодекс поведінки (39 з 56 компаній).



Важливо відзначити, що майже половина респондентів у найближчі 1-3 роки планує впровадити регулярну перевірку всіх бізнес-постачальників і партнерів та здійснювати аудит антикорупційних заходів (див.табл. 4).

У середньостроковій перспективі компанії планують впровадити класифікацію бізнес-партнерів та постачальників за ступенем ризиків корупції та регулярну перевірку всіх бізнес-постачальників та партнерів на предмет антикорупційних дій.

Антикорупційна політика компанії

На думку опитаних експертів, антикорупційна політика організації повинна включати розроблені, офіційно затверджені і проголошені керівником принципи боротьби з корупцією (tone of the tops). Як правило, вони зафіксовані у кодексах етики і є частиною корпоративної культури компанії. Антикорупційна політика компанії повинна також містити:

- чітко сформульовані принципи відбору постачальників, клієнтів та контрагентів,
- правила поведінки працівників (чіткі положення, що дозволено і що заборонено працівникам відносно із контрагентами, клієнтами),
- систему погодження платежів і договорів,
- розроблену систему комунікації з боку топ-менеджменту (tone of the tops),
- проведення навчання співробітників (тренінги з питань етики та протидії корупції),
- політику інформування (whilstblowing) і анонімності,
- ініціювання розслідувань.

Крім того, вкрай важливим є створення системи моніторингу та контролю.

Розроблені документи мають використовуватися у відносинах із приватними партнерами і державними органами, оскільки, на думку експертів, у відносинах із бізнес-партнерами за допомогою таких документів можна усунути прояви корупції. Експерти вважають, що розроблена система антикорупційної діяльності у довгостроковій перспективі допоможе компаніям у веденні бізнесу.

Успішні антикорупційні практики роботи з постачальниками

Siemens:



- Всі компанії, які беруть участь у тендерах, повинні
- ^ ш г підписати Кодекс поведінки, який містить наступні розділи:
 - ^Ш/ - Дані постачальника.
 - ^ / Г - Відповідність юридичним вимогам.
 - АшГ - Заборона корупції і хабарництва.
 - г - Дотримання і повага до основних прав людини.
 - Заборона використання дитячої праці.
 - Здоров'я та безпека співробітників.
 - Захист навколишнього середовища.
- Рівень впровадження Кодексу поведінки контролюється центральним офісом компанії. Ті компанії-постачальники, які відмовляються його підписати, проходять додаткову перевірку або розглядається питання відмови

від співробітництва.

На глобальному рівні імплементується Інструмент оцінки мережі постачання. При перевірці партнерів (в т.ч. у питаннях надання благодійної або спонсорської допомоги) інколи залучаються незалежні експерти-партнери. Для персоналу проводяться тренінги з питань етики і протидії корупції. Створено систему контролю за дотриманням правил ділової поведінки. Існує служба «розкажіть нам» (tell us), до якої може звернутися зі скаргами або пропозиціями будь-яка особа. Ці запити передаються до штаб-квартири компанії.

ProcreditBank:

При прийнятті рішення про закупки беруть участь як мінімум 2 людини («принцип 4 очей»). Кожна компанія, яка бере участь у процесі закупок (під час проведення тендерів), підписує антикорупційну стратегію. Прозорість закупок досягається шляхом проведення тендерів, яких існує 3 види: тендер, спрощена тендерна процедура та порівняльний аналіз цін (порівняння комерційних пропозицій). Перед проведенням закупок попереднє рішення приймає відділ закупок (необхідність для компанії та вартість), далі - відділ контролінгу. Ця система діє вже 2 роки. Переможець тендера повинен підписати документ про антикорупційну політику.



Japan Tobacco International (JTI):



Кожен контракт підлягає оцінці юристів, відділу фінансів. Тільки після узгодження контракт подається на підпис.

Існують спеціальні процедури, спрямовані на & попередження відмивання грошей, як і правила ф вартості подарунків. Співробітник, який отримує або вручає подарунок від компанії, повинен проінформувати про це керівництво. В компанії запроваджена політика «Знай свого клієнта» (процедура перевірки клієнтів (дистриб'юторів) шр та «Знай свого постачальника». Компанія має Кодекс поведінки, один із розділів якого - попередження корупції. Крім того, Кодекс містить такі розділи, як Подарунки і розваги, Конфіденційна інформація, Конфлікт інтересів. Кожний розділ кодексу регулюється за своїми процедурами. Існує механізм, відповідно до якого співробітники можуть проінформувати про факт, який, на їхню думку, суперечить антикорупційній політиці та процедурам. Такі повідомлення не можуть бути анонімними, інформація повинна бути доведеною.

Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

Вплив міжнародних і національних норм на антикорупційні заходи компаній. Компанії підтримують наступні міжнародні та національні норми: Глобальний договір ООН (35 з 56 компаній-респондентів відзначили підтримку цієї ініціативи в питаннях протидії корупції), Антикорупційну ініціативу ОЕСР (4 компанії), Трансперенсі Інтернешнл (2 компанії), Програму Міжнародного Економічного Форуму «Партнерство проти корупції» (1 компанія).

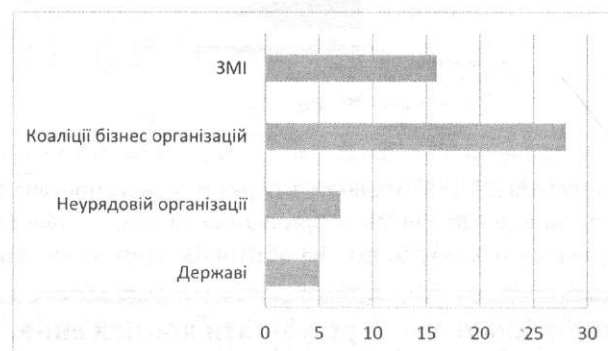
У той же час компанії найбільше обізнані з українським антикорупційним законодавством, але достатньо високим є рівень обізнаності з англійським та американським (рис. 4). Проте половина респондентів вважають, що ні американське (20 з 56), ні англійське законодавство (28 з 56) не матимуть впливу на бізнес-середовище, що може свідчити про відсутність планів розвитку компаній в інших країнах або співпраці з іноземними компаніями.

Рисунок 4. Обізнаність із законодавством та його впливом на компанію



Протидія корупції і конкуренти. На думку переважної більшості опитаних компаній (48 з 56), компанія повинна доповідати про підозри в хабарництві, здійсненому фірмою-конкурентом, відповідним органам влади. Але на інше запитання «Кому компанія повинна доповідати про підозри в хабарництві, здійсненому фірмою-конкурентом?», половина компаній (28 з 56) відповіли, що коаліції бізнес-організацій, майже третина (16 з 56) - ЗМІ. Така відповідь все ж таки свідчить, що довіра бізнесу до бізнес-асоціацій та коаліції бізнес-організацій набагато вища, ніж до інших стейкхолдерів. Також було названо державні органи влади (5 з 56) і громадські організації (7 з 56).

Рисунок 5. Відповіді на запитання: «Кому компанія повинна доповідати про підозри в хабарництві, здійсненому фірмою-конкурентом?»



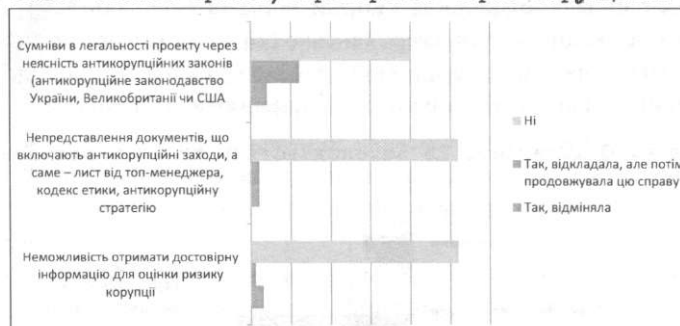
Серед опитаних компаній 10 з 56 респондентів коли-небудь втрачали бізнес через корупційні дії конкурентів, інші 46 заявили, що не мають такої інформації.

У той же час самі компанії відкладали чи відміняли нові бізнес-проекти партнерства через непрозорість інформації лише у деяких випадках (рис. 6). В більшості ситуацій, коли було неможливо отримати достовірну інформацію для оцінки ризику корупції або не було представлено документів про внутрішню антикорупційну систему компанії-постачальника та були сумніви в легальності проектів, компанії все ж таки продовжували бізнес із партнера-

Антикорупційні бізнес-практики (результати дослідження)

ми. Це свідчить, що наразі для українських компаній корупційні прояви не є причиною припиняти бізнес з тим чи іншим партнером, а отже, корупційні прояви ще не впливають на репутацію компанії. Лише 4 з 56 респондентів відміняли проекти через сумніви в легальності проекту через незрозумілість антикорупційних законів та неможливість отримати достовірну інформацію для оцінки ризику корупції.

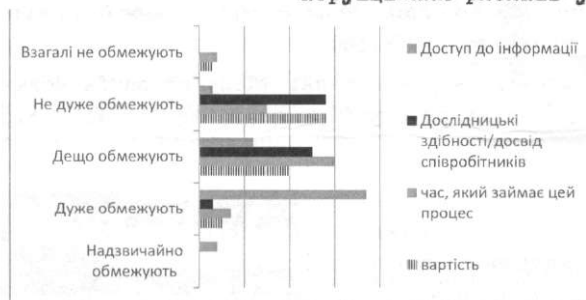
Рисунок 6. Відповіді на запитання: «Чи ваша компанія коли-небудь відкладала чи відміняла новий бізнес-проект/партнерство через корупційні дії конкурентів?»



Перевірка корупційних ризиків. Компанії не завжди проводять перевірку корупційних ризиків у власній організації. Варто зазначити, що часто оцінка корупційних ризиків проводиться своїми силами, без допомоги позаштатних консультантів. Однією з головних причин, які дуже обмежують цей процес, є доступ до інформації, яку ще доволі складно отримати щодо компанії в Україні ((деякі компанії навіть не мають веб-сайтів, див. Індекс Прозорості, підготовлений Центром «Розвиток КСВ» за підтримки UNITER).

Один із респондентів відзначив, що «довіряти офіційній інформації дуже важко». Інший респондент назвав ставлення керівництва чинником обмеження. Деякі респонденти також називали як причину час процесу перевірки. Проте, вартість та досвід співробітників насправді не є чинниками обмеження (рис.7).

Рисунок 7. Відповіді на запитання: «Що обмежує перевірку корупційних ризиків у вашій організації?»



Половина респондентів (28 з 56) проводить перевірку своїх постачальників на предмет ризиків корупції, 20 з 56 респондентів - об'єкти придбання та злиття, 16 з 56 - співробітників вищого рангу, рідше - перевіряють клієнтів та співробітників середнього та нижчого рангу (таблиця 4).

Таким чином, аналізуючи результати дослідження, можна дійти висновку, що для українських компаній, які мають іноземних бізнес-партнерів, особливо із країн із жорстким антикорупційним законодавством (США та Великобританії) антикорупційні заходи є важливим питанням, яке вони намагаються відстежувати, переходячи від рівня 1 - запровадження кодексів етики, до рівня 2 - контролю за його виконанням та рівнем і 3 - впровадження антикорупційної політики, тренінгів, комунікації вищого керівництва.

Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

Таблиця 4. Відповіді на запитання: «Як часто Ви проводите перевірку на предмет ризиків корупції?»

	Консультантів чи експертів, що діють в якості третьої сторони	Об'єктів придбання або злиття (M&A)	Постачальників	Співробітників вищого рангу	Співробітників середнього і нижчого рангу	Клієнтів
Рідко	20	0	13	25	38	50
Іноді	10	3	7	10	12	6
Зазвичай	13	15	8	5	4	0
Завжди	5	20	28	16	2	0

Таблиця 5. Порівняння відповідей компаній глобального та українського дослідження за методологією Доу Джонс

Дослідження стану дотримання антикорупційних норм, проведене Доу Джонс серед 300 керівників компаній із більше ніж 40 країн	Українське дослідження відповідно до методології Доу Джонс серед 56 компаній, які працюють в Україні
<ul style="list-style-type: none"> Більше 55% компаній відкладають співпрацю з міжнародними бізнес-партнерами, якщо не впевнені у відповідності нормам комплаєнсу, або взагалі від неї відмовляються 	<ul style="list-style-type: none"> Майже третина компаній відкладає роботу з бізнес-партнерами, якщо не впевнена у відповідності нормам комплаєнсу, або взагалі від неї відмовляється
<ul style="list-style-type: none"> Менше третини компаній проводять моніторинг доброчесності бізнес-партнерів 	<ul style="list-style-type: none"> Незначна кількість (12.5%) компаній проводять моніторинг доброчесності бізнес-партнерів
<ul style="list-style-type: none"> Більше 40% компаній втратили контракти і відповідно бізнес через неетичну перемогу конкурентів у тендерах 	<ul style="list-style-type: none"> Лише 18% компаній втратили контракти і відповідно бізнес через неетичну перемогу конкурентів у тендерах
<ul style="list-style-type: none"> Майже дві третини керівників вважають, що підприємці повинні завжди повідомляти про підозри про хабарництво з боку конкурента у відповідні органи 	<ul style="list-style-type: none"> Більшість компаній (86%) вважають, що компанія повинна доповідати про підозри в хабарництві з боку фірми-конкурента у відповідні органи.
<ul style="list-style-type: none"> Майже три чверті респондентів мають антикорупційні програми і послідовно реалізують їх у всіх регіонах 	<ul style="list-style-type: none"> Менше ніж одна чверть компаній (16%) мають формальну антикорупційну політику
<ul style="list-style-type: none"> Тільки 8% компаній впровадили програми боротьби з корупцією в останні 12 місяців 	<ul style="list-style-type: none"> Менше ніж одна чверть компаній (11%) впровадила політику протягом 2006-2011 років
<ul style="list-style-type: none"> Майже половина компаній не впевнена в своїх процесах due diligence 	<ul style="list-style-type: none"> Більшість компаній (91%) впевнені в своїх процесах due diligence і проводять перевірку власними силами

Звітування компаній в Україні з протидії корупції

Було проаналізовано нефінансові звіти 48 компаній, серед них лише 16 звітів були підготовлені іноземними компаніями. Оцінювалися звіти, що були представлені у конкурсі нефінансових звітів Readers' Choice Award, проведеному Центром «Розвиток КСВ» за підтримки проекту UNITER.

Варто зазначити, що 50% компаній звітують про діяльність у сфері боротьби з корупцією, і здебільшого це звіти з прогресу з виконання принципів Глобального договору ООН (таблиця 6). Зокрема, такі звіти містять заяви компаній про підтримку принципу № 10 Глобального договору ООН з протидії корупції, який не допускає нечесного ведення бізнесу у співробітництві з партнерами і клієнтами.

Таблиця 6. Компанії, які звітують із протидії корупції

Арселор Міттал, Кривий Ріг	Астарта-Київ	Bytsko	ВОЛЯ	Галнафтогаз	HCM Group
Gestalt Consulting	Експерт Україна	ІНТЕРПАЙП	Київський завод вуглекислоти	Конфедерація роботодавців України	Clever Group
Leo Burnett	ПЛАСКЕ	NIKO	Полтава-Взаємопоміч	ПРОЮО Страхування	XXI Століття
СКМ	ТНК-ВР	Укрсоцбанк	Фокстрот	Оболонь	NAI Pickard

Види антикорупційної діяльності. Серед перелічених видів діяльності із запобігання корупції можна назвати наступні:

- заборона хабарів, змови, надання або отримання подарунків;
- запровадження етичних стандартів;
- відкритість у відносинах зі стейкхолдерами;
- забезпечення прозорості та публічності діяльності;
- розробка, підписання і впровадження Кодексу ділової поведінки.

У нефінансових звітах деяких компаній України наводяться досить детальні і ґрунтовні описи антикорупційних політик і практик.

Одним із основних засобів попередження корупції серед компаній України є нормативні документи (переважно - кодекси етики), де зазначаються принципи компаній щодо боротьби з корупцією, а також антикорупційні та етичні правила, яких треба дотримуватися працівникам, постачальникам, партнерам компанії.

АрселорМіттал Україна:

компанія має власне Положення про боротьбу з корупцією, прийняте у 2009 році, яке забороняє корупційні Дії як в публічному, так і в приватному секторі. Сфера дії даного документа поширюється на працівників компанії, консультантів, постачальників, працівників підрядних організацій. Порушення положень даного документа може спричинити дисциплінарну або кримінальну відповідальність. Компанія проводить обов'язкові для відвідування антикорупційні тренінги для працівників, які піддаються ризику корупції (керівники вищої ланки, працівники відділу закупівель, фінансів).



Оболонь:

у компанії розроблено наступні документи:

- положення, що регулюють посадові права і обов'язки і взаємовідносини з працівниками інших структур;
- положення, що регулюють вибір постачальників сировини, товарів, робіт, послуг;
- положення, що регулюють договірну роботу в компанії.



Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

Укрсоцбанк (зараз UniCredit Bank):



Іг має задекларований Кодекс етики, що входить до Хартії ^рг ділової етики (добросовісності) групи UniCredit, проводить Дні Хартії. Метою таких заходів є донести етичні принципи до кожного співробітника і зробити ці принципи близькими шр для всіх. Має модель протидії корупції, основними цільовими групами якої є співробітники та зовнішні комерційні партнери. Відповідно до даної моделі компанія має:

- повідомляти всіх співробітників і партнерів, що компанія засуджує будь-яку поведінку, що суперечить законодавству або внутрішнім правилам компанії, принципам ефективного і транспарентного бізнесу;
- нагадувати співробітникам і зовнішнім партнерам про жорсткі адміністративні санкції, які будуть застосовані у випадку вчинення

корупційних дій;

- підтримувати постійний контроль над усіма сферами ризику і проводити підготовку персоналу для належного виконання обов'язків.

ІНТЕРПАЙП:



особливу увагу приділяють роботі з постачальниками, оскільки саме під час постачання товарів і послуг виникає більшість корупційних схем. У випадку виникнення проблем із постачальниками (порушення договірних зобов'язань, постачання неякісної продукції) вони вносяться до бази компанії і з ними на 2 роки припиняється співробітництво. Також ІНТЕРПАЙП періодично обмінюється інформацією про недобросовісних постачальників із іншими великими холдингами України.

Астарта:



- постійно працює служба внутрішнього аудиту, що з займається контролем фінансово-господарської та виробничої діяльності компанії. До функцій даної служби входять:
- формалізація процедур закупівель;
 - оптимізація бізнес-операцій;
 - ухвалення управлінських та інвестиційних рішень;
 - ефективне розпорядження активами компанії.

Ще одним засобом боротьби з корупцією є членство в національних і міжнародних об'єднаннях і асоціаціях. Такими організаціями можуть бути як галузеві об'єднання, так і організації, завданням яких є боротьба з корупцією або суміжними проблемами. Вступ до таких організацій є важливим для компаній, що не мають «надійного тилу», який міг би захистити їх від корупційних дій представників органів державної влади. Національні і міжнародні організації у подібних ситуаціях можуть стати на захист своїх членів.

У містах і регіонах своєї присутності компанії, що мають значний вплив на цей регіон, намагаються формалізувати чесні і прозорі відносини з органами державної влади (ТНК-ВР, ДТЕК).

4. Співробітництво бізнесу й інших організацій з протидії корупції

Опитані експерти не змогли назвати конкретних прикладів співробітництва їх компаній із неурядовими та донорськими організаціями. Рівень обізнаності з програмами або ініціативами цих організацій також незначний. Тільки один експерт (не представник бізнес-організацій) згадав ініціативу громадських організацій стосовно моніторингу проведення закупівель. Загалом, оцінюючи роль різних організацій у протидії корупції, експерти більше наголошували на ролі донорських організацій, експертних, але не громадських організацій.

Думка експерта

Що стосується громадських організацій, то громадянське суспільство тут практично не бере участь. Є кілька експертних організацій, які можуть створювати дуже добрий продукт – чи дослідження робити, чи розробляти проекти актів. Крім Європейської бізнес-асоціації (ЄБА), тему антикорупції сьогодні розглядають лише американські донори.

проведення консультацій із українським бізнесом з пошуку кращих практик. Варто зазначити, що не тільки компанії мало обізнані про ініціативи донорських та неурядових організацій у питаннях протидії корупції, самі донори та громадські організації також не залучають бізнес на системній основі до участі у своїх проектах.

Наступні кроки з протидії корупції.
Характеризуючи роль бізнесу у боротьбі з корупцією в Україні, експерти підкреслили першочергову роль у цьому процесі держави.

Важливо відзначити, що частина опитаних експертів вважають, що в країні неурядові організації ще не стали тією силою, яка могла протистояти корупції, оскільки частина з них заангажовані (створюються під певний політичний (підтримка на виборах) або економічний (використовуються в конкурентній боротьбі) проєкти), їм не вистачає професіоналізму та фінансових ресурсів.

Низьким є рівень обізнаності з антикорупційних програм бізнес-асоціацій та співробітництва. Лише два експерти згадали зустріч, організовану Європейською бізнес-асоціацією та Американською торговельною палатою (AmCham) 1 липня 2011 року - «День обміну досвідом з протидії корупції», ініціативу ОЕСР щодо

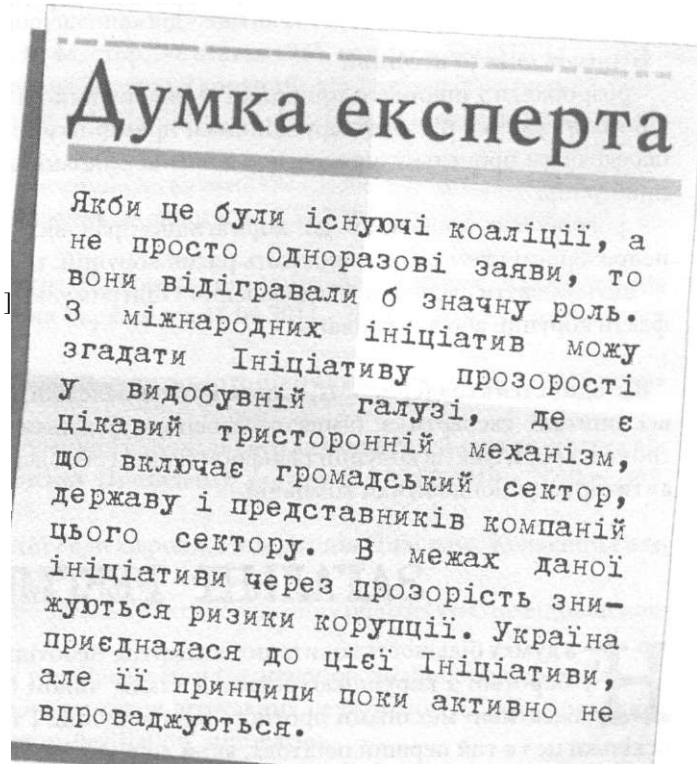
Думка експерта

«Первинна відповідальність покладається на державу. Проте велика відповідальність пов'язана і з приватним сектором, оскільки завдяки хабарам по суті така діяльність заохочується. Якби були відмови від дачі хабарів або існували потужні коаліції НУО і бізнесу проти давання хабарів, то це поступово примушувало би державу до здійснення більш активних дій».

Боротьба з корупцією в Україні: роль бізнесу

На думку експертів, органам державної влади потрібно:

- удосконалити національне законодавство та узгодити його з міжнародними стандартами;
- реформувати та створити дійсно незалежну судову систему, МВС, Прокуратуру, СБУ та митницю;
- запровадити механізми контролю за витратами державних службовців та посилити відповідальність за здійснення корупційних дій (один із експертів наголосив на необхідності запровадження цього механізму одночасно із запровадженням іншого - підвищенням заробітної платні державним службовцям або зміною бюрократичного апарату);
- зменшити чисельність необхідних документів дозвільного характеру (ліцензії, дозволи тощо);
- налагодити конструктивний діалог із бізнес-середовищем;
- перевести розрахунки на безготівковий режим;
- провести амністію капіталів;
- створити максимально прозорий процес державних закупівель на середньострокове планування, щоб «бізнес бачив перспективи і заздалегідь готувався до державних замовлень» (думка експерта);
- запровадити електронне управління для суттєвого зменшення витрат та корупційних ризиків і постійний обмін досвідом із урядовими організаціями інших країн (наприклад, Естонії, Грузії).



Важливо, що, на думку опитаних експертів, національні та міжнародні ініціативи з протидії корупції також суттєво не впливають на ситуацію з протидії корупції в країні.

На думку експертів, приватному сектору потрібно:

- розробити і запровадити антикорупційну політику та програми протидії шахрайству (оцінка корупційних ризиків, механізми контролю за діяльністю організації);
- сформувати корпоративну культуру, яка б сприяла боротьбі з корупцією (включаючи позицію вищого керівництва, публічні заяви тощо);
- публічно проголошувати свою позицію та підтримувати експертне середовище;
- сприяти створенню суспільних груп, які б акумулювали громадське невдоволення і якісь чином доводили його до влади;
- браги активну участь у впровадженні ініціатив бізнес-асоціацій щодо протидії корупції;
- створювати галузеві асоціації для забезпечення максимальної прозорості процесу закупок.

Неурядові організації повинні:

- інформувати суспільство про практики боротьби з корупцією, акумулювати суспільне невдоволення;
- висвітлювати факти корупції або зловживань;

Співробітництво бізнесу й інших організацій з протидії корупції

- створювати та підтримувати експертне середовище, брати активну участь у лобюванні антикорупційних принципів у державних органах;
- створювати антикорупційні об'єднання у певних сферах (наприклад, державні закупівлі), об'єднувати свої зусилля із бізнесом у боротьбі з корупцією.

Бізнес-асоціації повинні:

- розробляти і приймати принципи антикорупційної політики, а саме: приймати компанії, що підписуються під антикорупційними принципами і запроваджують їх у свою діяльність; передбачати процедуру виключення з членів асоціації, якщо виявлено факти порушення цих принципів;
- розробляти пропозиції до нормативно-правових актів, які суттєво знижують рівень непрозорості і тим самим знижують ризик корупції, та лобювати їх прийняття;
- акумулювати суспільне невдоволення і підтримувати експертне середовище, висвітлювати факти корупції або зловживань.

Ще одні стейкхолдери, ЗМІ, мають бути незалежними і незаангажованими. Це відзначили всі опитані експерти з бізнес-середовища, оскільки роль ЗМІ полягає у доведенні до громадськості фактів корупції та інформуванні громадськості щодо практик протидії корупції, антикорупційної політики компаній.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

На думку більшості з опитаних експертів, необхідно об'єднати зусилля донорів і бізнесу у боротьбі з корупцією, оскільки таким чином будуть об'єднані ресурси та створені колективні механізми протистояння корупції. І тут донорська підтримка є важливою, оскільки це і є той перший поштовх, який допомагає зорганізуватися.

Експерти запропонували об'єднати зусилля і створити Форум, Рух чи Коаліцію для боротьби з корупцією, які могли б очолити відомі іноземні компанії і до яких могли би долучитися українські компанії, донори та неурядові організації.

Завданнями діяльності цієї організації могло б бути:

- забезпечення громадського контролю за дотриманням законів, проведення громадської експертизи проектів та чинних нормативно-правових актів, концепцій і програм з питань протидії корупції та врахування її висновків, обговоренням проектів, участю у прийнятті рішень, внесенням пропозицій;
- підготовка щорічних звітів із прогресу виконання Антикорупційної стратегії;
- ініціювання розробки законопроекту щодо заборони українським компаніям виділення хабарів державним органам іноземних держав;
- стимулювання розробки системи комплаєнсу в компаніях, розробка гайдів із запровадження антикорупційної політики на підприємстві;
- вивчення можливості запровадження пактів доброчесності під час закупівель;
- створення культури ненадання хабарів у середовищі B2B (співробітники, постачальники, партнери, інші контрагенти) та у відносинах бізнес - влада;
- підвищення обізнаності про антикорупційні практики компаній через започаткування окремих розділів у бізнес-виданнях.

Використані джерела

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 року № 3207-VI - Офіційний вісник України від 20.06.2011 - 2011 р., № 44, стор. 30, стаття 1765, код акту 57015/2011
2. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI - Офіційний вісник України від 20.06.2011 - 2011 р., № 44, стор. 9, стаття 1764, код акту 57014/2011.
3. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» від 18.10.2006 р. № 251-V - Офіційний вісник України від 15.11.2006 - 2006 р., № 44, стор. 10, стаття 2938, код акту 37732/2006.
4. Указ Президент України «Питання Національного антикорупційного комітету» від 01.09.2011 № 890/2011 - Офіційний вісник України від 16.09.2011 - 2011 р., № 69, стор. 9, стаття 2622, код акту 58166/2011
5. Указ Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011 -2015 роки» від 21.10.2011 р. № 1001/2011 р.
6. Указ Президента України «Про утворення Національного антикорупційного комітету» від 26.02.2010 р. №275/2010 - Офіційний вісник Президента України від 27.02.2010 - 2010 р., №9, стор. 10, стаття 246
7. Ратифікація Кримінальної конвенції Ради Європи, Ратифікація Цивільної Конвенції Ради Європи <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Комюніке Європейської Комісії «Про загальну антикорупційну політику ЄС по відношенню до корупції», 2003 // eur-lex.europa.eu
9. Конвенції Європейського Союзу // www.business-anti-corruption.ru/about-corruption/eu/
10. Конвенція ЄС з боротьби з корупцією серед державних службовців ЄС або посадових осіб країн-учасників 1997 року// europa.eu/legislation_summaries
11. Кримінальна Конвенція про відповідальність за корупцію Ради Європи // [conventions, coe.int](http://conventions.coe.int)
12. Рамкове Рішення ЄС про боротьбу з корупцією в приватному секторі 2003 року http://europa.eu/legislation_summaries
13. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи <http://conventions.coe.int>
14. Акт про протидію іноземним корупційним практикам США (Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) // www.justice.gov
15. Закон про боротьбу з хабарництвом Великобританії (UK Bribery Act) // www.legislation.gov.uk
16. Дослідження Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації, «Doing business in a more transparent way», 2011 // <http://www.doingbusiness.org>
17. Вартість корупції // totalaction.org.ua/node/66
18. Компанія «Мерседес-Бенц Рус» оштрафована по делу Daimler на \$27,36 млн// www.kommersant.ru/doc/1361582
19. Российский Daimler сознался в подкупе чинов ФСО и МБФ//www.rb.ru/topstory/economics/2010/04/02/160443.html
20. Avon Products Says It Fired Four Executives Over Bribes to China Officials// www.bloomberg.com/news/2011-05-04/avon-says-it-fired-four-executives-in-china-over-bribes.html
21. Daimler 'agrees \$185m fine' to settle US corruption investigation// www.guardian.co.uk/business/2010/mar/24/daimler-fine-corruption-investigation
22. Global Corruption Barometer 2010 / Transparency International. 2010 // transparency.org
23. GRECO: Україна не впоралася з корупцією// www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2011/05/110528_corruption_ukr_eu.shtml
24. International Finance Corporation. Investment Climate in Ukraine as Seen by Private Businesses, 2011 рік // www.ifc.org

25. Глобальний договір ООН// www.unglobalcompact.org
26. Глобальний договір ООН в Україні// www.globalcompact.org.ua
27. ГРЕКО (Група держав проти корупції)// www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco
28. Міжнародна Фінансова корпорація// www.ifc.org
29. Світовий банк// <http://www.worldbank.org>
30. Трансперенсі Інтернешнл // www.transparency.org
31. Антикорупційний комітет з питань правосуддя та боротьби з організованою злочинністю// www.antikorkom.org.ua
32. Всеукраїнська Спеціальна Колегія з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю// www.vsk.kiev.ua
33. Партнерство «За доброчесні державні закупівлі»// www.toro.org.ua/tender
34. Творче об'єднання «ТОРО»// www.toro.org.ua/
35. Український Комітет Громадянської Безпеки// ukrainiankomitetbezopasnosti.blox.ua
36. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки» від 28.11.2011 № 1240

Словник термінів

Комплаєнс - внутрішня система протидії корупції, комплекс вбудованих у бізнес-процеси компанії видів контролю (люди, технічні засоби, документи), встановлених задля узгодження зовнішніх та внутрішніх нормативів та вимог).

Due diligence - це процедура формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування, що включає в себе інвестиційні ризики, незалежну оцінку об'єкта інвестування, всебічне дослідження діяльності компанії, комплексну перевірку її фінансового стану і положення на ринку.

Стейкхолдер - це особа або група осіб, яка має інтерес у будь-яких рішеннях або діях компанії чи організації.

Нефінансовий звіт - це документ, за допомогою якого компанія чи організація розкриває інформацію про соціальні та екологічні результати своєї діяльності для заінтересованих сторін в суспільстві і для суспільства в цілому.